

Author: Ware-Nagy, Orsolya
Affiliation: Artifex Publishing House
Title: FROM VARIOUS ERAS,
BOOKED INTO UNITY
Citation: Metszet, Vol 14, No 5 (2023), pp 40-45,
<https://doi.org/10.33268/Met.2023.5.5>
Received: 24 September 2023
Accepted: 28 September 2023
Published: 18 October 2023
**RESTORATION OF SAINT MICHAEL'S
CATHEDRAL, VESZPRÉM, HUNGARY;
ARCHITECT: TAMÁS CZIGÁNY, ANIKÓ
PÁLL, RÓBERT PAPP**
**Believer, tourist, concert listener, celebrant:
what do we see? A new-neo-Romanian
reconstruction? Contemporary renovation of
a medieval church that has been rebuilt many
times? A contemporary work of art featuring
both historical details and modern materials?
Perhaps the closest to the truth is a neo-Roman
contemporary, historicizing restoration, but
the picture is much more complex than that.
Questions of what seems to be appropriate
regarding cathedral restoration abound, but to
understand the answer it is often better to visit
the project and draw one's own conclusions.**

01

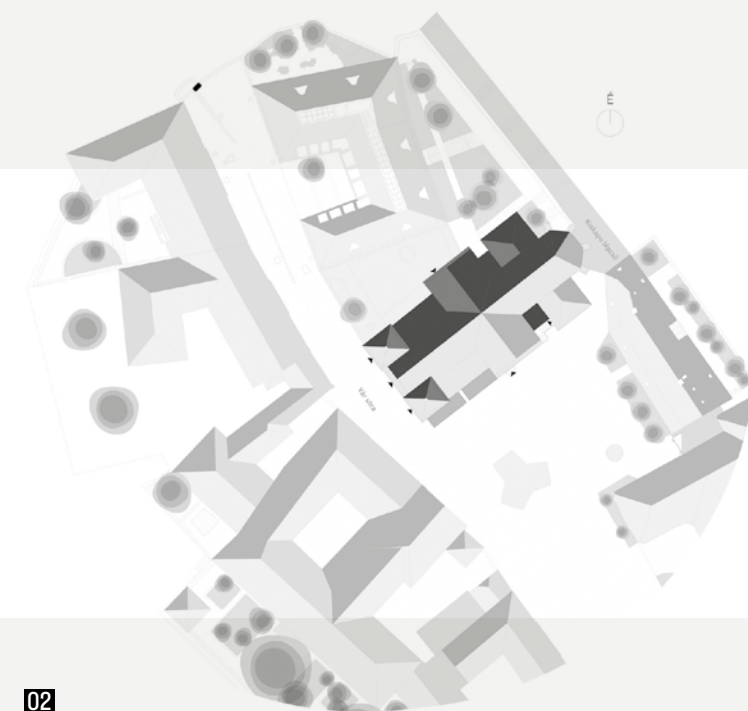
KORSZAKOKBÓL VÁLOGATVA, EGYSÉGBE FOGLALVA

A SZENT MIHÁLY-FŐSZÉKESEGYHÁZ FELÚJÍTÁSA | VESZPRÉM

Sokfélét olvashattunk az elmúlt időszakban a veszprémi vár legmagasabb épületének, az ikonikus, kéttornyú Szent Mihály-főszékesegyháznak a felújításáról. Még meg sem kezdődött a kivitelezés, már erős kritikai hangok jelentek meg, veszprémi patrióták próbálták elérni a tervek megváltoztatását a főszékesegyház védelmében. Aztán a részletesebb látványtervek és a sajtónak adott nyilatkozatok nyomán árnyalódni kezdett az összkép, a befejezett felújítást megismerve pedig a korábban kifogásokkal élők is megnyugodhatnak – ha elég kíváncsiak ahhoz, hogy személyesen ellátogassanak Veszprémbe.

- 01 Bepillantás a templomtérbe
02 Helyszínrajz, dél felől a csatlakozó Szentháromság tér, nyugat felől a Vár utca

02

ÉPÍTÉSZ |
Czigány Tamás, Páll Anikó, Papp Róbert

FOTÓ |
Danyi Balázs

SZERZŐ |
Ware-Nagy Orsolya

—A kereszténység felvételét követően a veszprémi püspökséget alapították elsőként, egyes források szerint 990–997 között, megelőzve még Esztergom püspökségét is, [1] de valószínű, hogy a főszékesegyház helyén már a honfoglalás előtt is templom állt. Veszprémet a Bakony és a Balaton közötti elhelyezkedése földrajzilag is determinálta a kiemelt szerepre, a hagyomány szerint Gizella királyné alapította püspökség a várhegyen jól védhető, a környezetétől domborzatilag elkülönülő helyen épült meg. Az eredetileg minden bizonnyal román stílusú épület számos átépítést élt meg, egy 1380-as tűzvészt követően kibővített gótikus szentéllyel építették újjá, ekkor épült

altemploma is, a jelentős átépítésen átesett templomot 1400-ban szentelték fel. Az 1552-es török ostrom során leégett, és a török hódoltság ideje alatt romos állapotban is maradt. A teljes várnegyed barokk kiépítése a 18. század derekán, Padányi Biró Márton püspöksége alatt történt meg, ekkor a korábbi várfalak és középkori házfalak felhasználásával, jelentős (körülbelül egy méter mély) törmelék és feltöltés tetején alakították ki az új utcaszintet, a várbeli házak pedig egységes barokk megjelenést kaptak. [2] A székesegyház barokk átalakítását már ezt megelőzően, 1723-ban elvégezték, Gróf Esterházy Imre püspöksége alatt. Amellett, hogy a romos állapotú épületet

02

03

04

05

- 03 Szentély, mobil széksorokkal berendezve
- 04 Részletek: faragott padvégek, lámpa, restaurált oszlop
- 05 Ambó

használhatóvá tették, a meglévő tartófalakat nem bontották vissza, tehát az épületnek máig középkori főfalai vannak. A templomtér szerkezetét egyszerűsítették az oldalkápolnák elbontásával, létrehozva a ma is meglévő háromhajós alaprajzi elrendezést, de a barokk stílus elsősorban a felületeket, a belsőépítészeti kialakítást határozta meg, valamint a tér új, fiókos dongaboltozatú lefedését. Az épülettömeg barokk ízlésű díszítése kívülről főleg a nyugati bejáratot és a toronypárt érintette, utóbbi vakolatdíszei és toronysisakjai a belső tér látványvilágát vetítették előre. Az átépítés tervezője valószínűleg Martin Wittwer karmelita szerzetes volt, aki számos magyarországi templomon dolgozott, így Pannonhalmán, Zircen és Tihanyban is.

—Ha a barokk templom maradt volna ránk, és a következő évszázadokban ezt toldozták-foldozták volna, ma nem lenne kérdés, hogy ezt az 1723-as állapotot kell helyreállítani. A barokk emlékek a mai ember számára kellő régiségértékkel bírnak, kellően díszesek és patinásak, ünnepélyesek és ismerősek ahhoz, hogy ne merüljön fel egy, a mai tervező képzeletére támaszkodó román stílusú rekonstrukció. Itt azonban nem így történt. A püspökség

1009-es alapító oklevelének 900 éves évfordulójára készülve Hornig Károly püspök a templom teljes körű felújítása mellett döntött. Ekkor, a purizmus műemlékvédelmi gyakorlatához híven, a templom visszaállítását tűzték ki célul arra az állapotra, amilyen régen lehetett. No, nem alapításakor, hiszen tornyait csak Szent István halála után emelték, de egy olyan állapotot kerestek, amely az Árpád-ház fénykorát idézi meg. A tervezéssel Aigner Sándor műépítésszt bízták meg, az építkezés 1907 és 1910 között zajlott – így végül a 900 éves évforduló után egy évvel, 1910 októberére készült el a neoromán rekonstrukcióként értelmezhető átépítés. [3] A barokk térlefedés megszüntetésével olyan térrendszert hoztak létre, amely a román kori székesegyházakat idézi: a pillérsorral szegélyezett főhajó jóval magasabb, mint a mellékhajók, és díszes, sík kazettás famennyezet fedi. A jelentős belmagasság-különbségnek köszönhetően a templomhajó felső részét bazilikális ablaksor világítja meg, míg az oldalhajók kissé leszakadnak a fő térrészről. A neoromán és – a szentélyt tekintve – neogótikus átépítés minden részletre kiterjedt: a nyugati toronypár magasságát megemelték, és a tornyok egyszerű, gúla alakú, rézlemez

09

07

08

- 06 Déli, Szentháromság
tér felőli nézet
a legújabb külső
felújítás után
- 07 Szentháromság
tér felőli nézet:
barokk, neoromán
és az 1965–1978-as
felújítás utáni állapot

fedésű sisakot kaptak, a külső falak pedig kváderezést. Mindezeknél is grandiózusabb terv volt a belső tér díszítésének „középkoriasítása”: a falfelületeket, boltozati bordákat, boltíveket borító szőnyegszerű kifestés, Szirmay Antal figurális festései és Waltherr Gida üvegablakai, köztük a főoltár mintegy 9 m²-es üvegablaka Szent Mihály arkangyal ábrázolásával mind a középkori stílust eleve-nítik fel a 20. század eleji tehetséges képzőművészek keze nyomán. Bár a stílust, amelyben alkottak, a régmúltból

kölcsönözték, munkájuk magas szintű szaktudásról és tehetségről árulkodik, amely mellé társult az a bátorság is, amely lehetővé tette, hogy egy 900 éves épület falain és ablakain hagyják a kézjegyüket. Waltherr Gida ablakai közül sajnos több megsérült vagy megsemmisült a II. világháború alatt, ezeket több ütemben pótolták 1950 és 1957 között Árkayné Sztéhlo Lili tervei alapján, több kivitelező közreműködésével, változó minőségben. 1965 és 1978 között került sor az újabb felújításra,

amelyet régészeti kutatás is kísért – utóbbinak köszönhetjük a templom déli és északi oldalán lévő, tanúfelületként meghagyott vakolatlan falszakaszt. A tervező Erdei Ferenc építésmérnök, a régész Tóth Sándor volt, munkájukat az Országos Műemléki Felügyelőség támogatta. Az eredetileg tervezett 1970-es befejezést anyagi gondok és beszállítói nehézségek is gátolták. A tetőfedést egységesen rézlemezre cserélték – korábban a főhajót eternit pala fedte –, és az altemplom helyreállítása is megtörtént.

Talán mondhatjuk, kár volt a homlokzati kváderezést megszüntetni, de a felújítás tragédiája mégsem ez, hanem a teljes belső tér festésének sebtében történt „felfrissítése” [2, p 74], amelynek mértékéről a most befejezett felújításig nem lehetett tudni.

—Ezzel érkezünk el a 2021–2025-ig* tartó legújabb felújításhoz, amelyet számos restaurátori kutatás is kísért. A felújítást és belső átalakítást Udvardy György érsek megbízásából és Vörös Tamás érseki főépítész

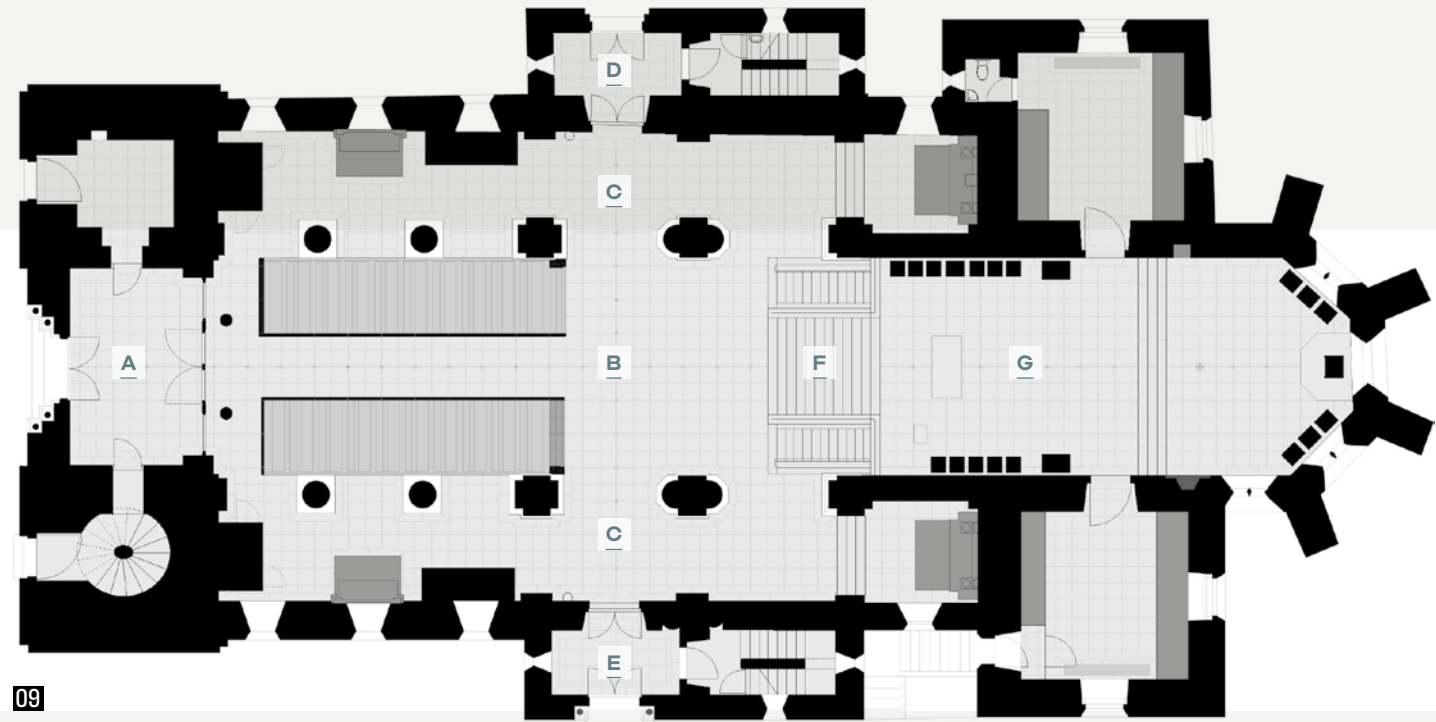
közreműködésével Czigány Tamás, Páll Anikó és Papp Róbert tervezték. Korábbi egyházi munkáik is ismertek, dolgozott Pannonhalmán [4] és Tihanyban [5] is. Mint említettük, már a tervezés idején közzétett tervek nagy vihart kavartak a szakma, de még inkább a városban élők és az épületet féltő hívek körében. A látványterveken látható fehér, úgyszólván üres tér többeket megdöbbentett, a régi, megszokott színeket és dúsan festett felületeket várták volna a terveken is, átverve érezték magukat. Ekkor még nem lehetett tudni a falak díszítőfestésének szomorú történetét, ami aztán a folyamatban lévő felújításokat ismertető kiállításon is bemutatott fotókról egyértelművé vált: hogy az 1907–10-es kifestés nem most, 2023-ban tűnik el a szemünk elől – eltűnt az már a korábbi, 1978-ban rohanvást elvégzett javítás során, amely valójában teljes felülfestés volt, az eredetitől jócskán elmaradó minőségben. Hogy kik dolgoztak Szirmay Antal festményeinek – jóhiszemű – eltüntetésén, arról csak annyit tudunk, hogy Zircről érkeztek, nem voltak restaurátorok, de képzett szakiparosok sem, így történhetett, hogy arckifejezések változtak meg, a szövegekbe pontatlanságok csúsztak, az ornamentális festés pedig helyenként egészen elcsúszott az alatta levőtől. Így amikor a legújabb felújításkor felmerült a képek restaurálása, a szakemberek azzal szembesültek, hogy legfeljebb az 1978-as változat lenne restaurálható, végképp megsemmisítve az alatta rejtőző eredetit. További akadály volt a falak jelentős mértékű vízesedése és sófertőzöttsége, amely a falfestés egyes részeinek eltávolítását tette szükségessé. Mindezek vezettek oda, hogy a díszítőfestés eltakarása mellett döntöttek. —Nincs igaza azonban azoknak, akik így keseregnek: „fehérre festett, protestáns templom lett” szeretett székesegyházukból. Először is a falak nem fehérek, a főhajó emeleti kőoszlopsorának színével megegyező kőszínt kaptak, másodsor pedig a fehér falú, barna padosorú protestáns

templom erős általánosítás – ez leginkább a klasszicizmus idején volt divat, sem azelőtt, sem azóta.

—Túllépve a falak egyszínűségén, egyértelmű a törekvés a neoromán állapot helyreállítására: restaurálták a főhajó famennyezetét, a padosorokat – plusz ülőhelyekkel kiegészítve –, az oszlopfejeket; megtartották a látszó kőfelületeket, mint az oszlopok és az ajtókeretezések. Anyaghasználatban a nemes anyagok következetes alkalmazását tartották szem előtt: egy funkció – egy anyag. Finom részletképzések sora figyelhető meg: a funkcionális kiegészítőelemeknél – mint az üvegkorlátok, üveg kivevítő felületek – egyszerű, szinte észrevétlenül megoldásokra törekedtek, máshol kedves és ismerős díszítőelemeket találunk. Míves kialakítású az oltár, az ambó, és a padlóburkolatban megjelenő, a korábbi díszítésekről kölcsönzött rozettaszerű minták is aprólékos tervezésről és megvalósításról árulkodnak.

—Az üveglablakok is a figyelem kerestüzeiben voltak, ugyanis eleinte nem volt egyértelmű, hogy a díszített üveglablakok megmaradnak-e. Végül Árkayné Sztehlo Lili üvegeit kivették, ezeket restaurálás után múzeumban lehet majd megnézni, Waltherr Gida üvegeinek pedig a restaurálása és – analógiák alapján – újragyártása mellett döntöttek. A teljesen új üvegek színezésénél is a meglévőkhöz való illeszkedés volt az elsődleges szempont.

—A világítás megkapó, bár maguk a lámpatestek egyszerűek, nem feltűnőek. Ünnepléses a főhajó famennyezetéről lelógó „lámpaerdő”, a pillérek megvilágítása pedig a tér architektonikus értelmezését segítik. Mert ami miatt hiányérzete lehet a látogatónak, az nem is a figurális festés hiánya, hanem a teret ritmizáló, felfogható egységekre osztó felületi díszítés: a hol kváderes, hol falikárpitra, tapétára emlékeztető festés. A mindezekből összeálló egykori meleg-sárgás tér mégsem veszett el, a lámpák

09

08 Hossz- és keresztmetszet
09 Földszinti alaprajz

A | Főbejárat, előtér
B | Főhajó
C | Mellékhajók
D | Északi bejárat és feljáró a karzatra

E | Déli bejárat a Szentháromság tér felől és feljáró a karzatra
F | Szentély- és altemplomi lépcső
G | Szentély

állítható fényhőmérséklete olykor ünnepléses fehérrel, olykor otthonos sárgával öleli körül a templomba látogató hívőt, turistát, hangversenyt hallgatót, ünneplőt.

—Már csak egy kérdés marad: mit látunk? Egy új-neoromán rekonstrukciót? Kortárs felújítását egy sokszor átépített középkori templomnak? Történeti részleteket és modern anyagokat egyaránt felvonultató kortárs műalkotást? Az igazsághoz legközelebb talán a neoromán állapot kortárs, historizáló helyreállítása áll, de a kép ennél sokkal összetettebb.

—Sokfélét lehet olvasni a veszprémi Szent Mihály-főszékesegyház felújításáról, de – amint a bevezetőben is utaltam rá – nem tudok mást ajánlani építészként, műemlékvédelmi szakmérnökként, egykori veszprémiként és örök lokálpatriótaként sem: látni kell.

* Az altemplom felújítása 2025-re fog elkészülni.

IRODALOM / REFERENCES

- [1] Gutheil, Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém*, Veszprém 1979, p 58.
- [2] Balassa, László – Kralovánszky, Alán: *Veszprém*, Panoráma Magyar Városok, Franklin Nyomda, Budapest 1973, pp 72–76.
- [3] Császár, Miklósné (szerk): *Változó Veszprém a 20. század elején*, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém 2006, pp 123–135.
- [4] Wettstein, Domonkos: „Stratégia és referencia: Porta Pacis Apátságai Látogatóközpont Tihanyban”, *Metszet*, Vol 3, No 6 (2012), pp 42–45.
- [5] Katona, Vilmos: „Faház az apátság árnyékában: Czigány Tamás pannonhalmi zarándokkápolnája”, *Metszet*, Vol 2, No 3, pp 54–57.

ÉPÍTÉSZET, BELSŐÉPÍTÉSZET: Czigány Tamás, Páll Anikó, Papp Róbert (CZITA Építész Iroda Kft.) | ÉPÍTETTŐ: Veszprémi Főegyházmegye, Dr. Udvardy György – érsek, Vörös Tamás DLA – főépítész; CASTELLUM Vagyongkezelő Igazgatóság, Pém Attila – projektigazgató-helyettes, Vavra Áron – műemléki projektvezető, Pintér Mónika – projektmenedzser | STATIKA: Serfőző István (LMS-Terv Mérnöki Iroda Kft.) | ÉPÜLETGÉPÉSZET: Csanád Bálint (Consensus Terv Bt.) | ÉPÜLETVILLAMOSSÁG: Kislaki Gábor (Kislaki Engineering Kft.) | VILÁGÍTÁSTERV: Haász Ferenc, Balogh András (Made by Light Kft.) | TŰZVÉDELEM: Ratkovszki István, Bertók Szabolcs, Fekete János | KÖZMŰTERV: Szabó Ádám (Aqua-Duo-Sol Kft.) | GENERÁLKIVITELEZÉS: LATEREX Építő Zrt. | AUDIOVIZUÁLIS RENDSZEREK: Mészáros Gellért (Diapro Kft.) | ORGONAREKONSTRUKCIÓ: Budavári Attila, Gábor Tamás (Pécsi Orgonaépítő Manufaktúra Kft.) | SZÍNES ÜVEGLABLOK RESTAURÁLÁSA: Wölflinger Barnabás | ABLAKOK ÜVEGMŰVÉSZETI TERVEZÉSE ÉS GYÁRTÁSA: Wölflinger Barnabás, Hegyvári Bernadett | LITURGIKUS ESZKÖZÖK ÖTVÖSMŰVÉSZETI TERVEZÉSE ÉS GYÁRTÁSA: Gellay Kristóf, Mátyás Zoltán (GM Művek Kft.) | FABÚTOROK RESTAURÁLÁSA: Erős Áron (Oltárkő Kft.) | LÁMPATERVEZÉS ÉS -GYÁRTÁS: Lumoconcept Kft. | EGYEDI FABÚTOROK GYÁRTÁSA: Arterior Komplex Kft., Oltárkő Kft. | LITURGIKUS KÖBÚTOR GYÁRTÁSA: Intergranit Hungary Kft., Intermarmi (Olaszország) | ÉPÍTÉSTÖRTÉNETI KUTATÁS: Simon Anna | RÉGÉSZETI KUTATÁS: Hegyi Dóra (Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet) | FALDIAGNOSZTIKA: Hígi Balázs (H-design Építész Iroda Kft.) | LÁTVÁNYTERVEK: Császár Szabolcs